

Un altre terme covidrà conflictiu

Josep Ruaix i Vinyet

En l'anterior número de LLENGUA NACIONAL tractàvem el problema de la denominació, en català, de la pandèmia que sofrim ja des del mes de març propassat (COVID-19 i variants). Ara hem de tractar d'un altre terme conflictiu relacionat amb aquesta epidèmia i que darrerament s'usa bastant: el que serveix per a denominar la «[r]ecerca sistemàtica que s'aplica a una població determinada per a identificar les persones que podrien estar afectades per un problema de salut o una malaltia, generalment abans que es manifesti» (definició que extraiem del Centre de Terminologia de la Llengua Catalana [TERMCAT o, més còmodament, Termcat], consultat en data 17-9-2020). En aquest article estudiarem —amb tota l'objectivitat de què siguem capaços i amb el màxim respecte i esperit de diàleg envers tots els implicats— la triple possibilitat terminològica corresponent a l'anterior definició.

1. Proposta del Termcat

El Termcat proposa, des de l'any 1997, el terme *cribratge* (nom masculí), corresponent al castellà *cribado* o *cribaje* (també noms masculins)¹, al francès *dépistage* (també nom masculí) i a l'anglès *screening* (nom), tots ells emprats en l'àmbit de les ciències de la salut. En realitat, aquest neologisme va ser enregistrat uns quants anys abans pel *Diccionari enciclopèdic de medicina* (Barcelona 1990; en sigla, DEM), el qual en dona una definició semblant. Ara bé, el terme *cribratge* presenta dos inconvenients: un de teòric i un de pràctic. Vegem-ho:

a) Des del punt de vista teòric, *cribratge* és un neologisme mal format, perquè es va crear afegint a un radical llatí (*cribr-*, pres del v. ll. *cribrare*, no existint llavors el verb català corresponent, que seria *cribrar*) un sufix català (*-atge*, provinent del ll. *-aticum*, sufix llatí que, adaptat a cultismes catalans, hauria de ser *-àtic*). És a dir, es tracta d'un híbrid; per tant, d'un

terme defectuós. En canvi, sí que són ben formats dos adjectius cultes també enregistrats pel DEM: *cribriforme* 'proveït de múltiples orificis, com un garbell' i *cribrós -osa* 'proveït de setpes perforats'; a més, el DEM enregistra el llatí *cribrum* (que es tradueix per *sedàs* o *garbell*). A notar que ni *cribrar* ni *cribratge* no figuren en el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, segona edició (DIEC2), però sí que hi figura l'esmentat adj. *cribrós -osa*.

b) Des del punt de vista pràctic, el neologisme *cribratge*, l'hipotètic *cribrar* i el normatiu *cribrós -osa* (deixant de banda els altres tecnicismes del DEM) són mots difícils de pronunciar, per la repetició, en dues síl·labes consecutives, de la combinació 'consonant+r+vocal'. És cert que existeixen casos semblants, com *fratricida* (i *fratricidi*, *fratria*), *frustrar* (i *frustració*, *frustrador -a*, *frustrant*, *frustrat -ada*, *frustratori -òria*), *madrastra* i *padrastra*, *programa* (i *programar*, *programació*, etc.), *progrés* (i *progressar*, *progressista*, etc.), *prostrar* (i *prostrat*, *prostració*), en què la repetició esmentada és normal². Ara bé, la seqüència *cribr-* resulta particularment dura perquè requereix el pas d'una articulació posterior a una d'anterior, en la cavitat bucal, a diferència dels altres casos esmentats, en què es passa d'una articulació anterior a una de posterior. Per això, en uns neologismes que ara, malauradament, s'usen sovint i per part del gran públic (ens referim a *cribratge* i *cribrar*), caldria evitar aquesta dificultat de pronúncia cercant un altre terme. Com veurem, aquesta articulació també s'ha demostrat més o menys difícil (i per això s'ha intentat evitar) en llatí, en castellà, en francès, en italià i en portuguès.

2. Proposta de Pla Nualart

A fi d'obviar la dificultat articulatòria dels termes *cribratge* i *cribrar*, el tractadista Albert Pla Nualart³, segurament empès per les urgències del periodisme, ha

1 En castellà ha quedat obsoleta la variant femenina *cribación*.

2 També és normal, en italià, el verb *procrastinare* 'diferir, postergar' (i derivats), del ll. *procrastinare*, que no ha donat equivalents en català ni en castellà.

3 Vegeu la seva secció «Un tast de català» dins el diari *Ara* del 12-9-2020, diari del qual és el responsable lingüístic.

proposat les variants *cribatge* i *cribar*, basant-se, si ho hem interpretat bé, en les següents raons, que ací intentem explicar, glossar i ampliar:

a) Mots llatins amb repetició de la combinació 'consonant+r+vocal' han passat al català amb una forma que evita tal repetició. Així, ja en llatí vulgar el v. *cribrare* va passar a *criblare*, com també hi existia el subst. *cribellum* (diminutiu de *cribrum*), que ha donat el cat. *crivell* (i el seu derivat *crivellar*) i, a través de l'àrab, *garbell* (i els seus derivats *garbellar*, etc.). Semblantment, de l'adj. ll. *proprius -a -um* s'ha passat al cat. *propì* *pròpia* (i els seus derivats *propietat*, etc.). Aquells ètims igualment han produït formes sense repetició de la *r* en castellà, així com, en part, en francès, en italià i en portuguès: cast. *cribar*, *criba*, *cribado*, etc., i *propio -ia*, *propiedad*, etc.; fr. *cribler*, *crible*, *criblage*, etc., però *propre*, *propriété*, etc.; it. *crivellare*, *crive-llo*, etc., però *proprio -ia*, *proprietà*, etc.; port. *crivar*, *crivo*, però *próprio -ia*, *propriedade*, etc.⁴

b) Hi ha mots catalans que tenen, en l'escriptura, la combinació 'consonant+r+vocal' repetida, o bé una repetició de la *r* en dues síl·labes contigües, i que es pronuncien normalment amb elisió de la primera *r*. Concretament, això s'esdevé amb una sèrie de formes del v. *prendre* (i compostos) i amb el subst. *arbre*⁵.

c) Els cultismes admeten canvis en el seu pas del llatí al català, segons la definició de *cultisme* en el DIEC2.

d) El portal *ésAdir* recull la proposta del Termcat però admet la pronúncia d'aquests neologismes elidint-hi la segona *r*. Ara bé, val més fer coincidir la pronúncia amb la grafia, per no complicar les coses, i, per tant, val més escriure directament *cribatge* i *cribar*.

Nosaltres trobem diversos inconvenients en la proposta pla-nualartiana. Vegem-los seguint el mateix ordre:

a) Evitar la repetició de la *r* en la combinació esmentada és una tendència acceptable en el procés evolutiu, però ni és absoluta en la nostra llengua (n'hem vist moltes excepcions abans, apartat 1, paràgraf tercer) ni és comuna, en el mateix grau, a altres grans llengües romàniques com el francès, l'italià i el portuguès.

b) L'elisió de la primera *r* en la pronúncia del v. *prendre* (i compostos) no té gaire valor com a argument en aquesta qüestió, perquè presenta una gran complexitat dialectal⁶. Quant a la del subst. *arbre*, depèn dels nivells de llenguatge (en el cant, per exemple, sempre es pronuncia⁷).

c) Els cultismes, en el seu pas del llatí al català, admeten i àdhuc exigeixen canvis, certament, però són uns canvis concrets, reglamentats, com ara l'addició d'una *e* per a evitar la *essa* líquida (tipus *structura* > *estructura*, *infraestructura*, etc.), la fixació d'una terminació adient a la nostra llengua (tipus *homicidium* > *homicidi*), bastants canvis fonètics (com la simplificació de consonants dobles, tipus *sabbatum* > *sàbat*) i ortogràfics (tipus *ph* > *f*)⁸. Aquestes regles d'adaptació preveuen, explícitament, la conservació del nexa *cr* etimològic⁹. Una altra cosa són els semi-cultismes, que sí que han experimentat més canvis (tipus *opprobrium* > *oprobi*, mot documentat en català l'any 1383¹⁰ i ben adient a aquest estudi, ja que presenta l'elisió de la segona *r*, ultra la simplificació de la doble *p*).

d) Les grafies *cribatge* i *cribar* tampoc no semblen acceptables en la nostra llengua perquè, molt probablement, constitueixen un castellanisme. Certament, el neologisme cast. *cribaje* és un derivat del cast. *cribar* o *criba*, mots que, fins ara, no han estat reconeguts en català. Així, el *Diccionari castellà-català* d'Enciclopèdia Catalana (DCC)¹¹ dona per al cast. *cribar* el cat. *garbellar*, *porgar*, *crivellar*, i per al cast. *criba* el cat. *garbell*, *crivell*, *porgador*. Sí que el DCVB

4 Excepcionalment, existeix en portuguès l'adj. *crebro -ra* 'repetit, freqüent'.

5 També hi ha el cas del subst. *escarpra*, que en alguns parlars es pronuncia *escarpa*, forma que s'ha de considerar una variant de la primera, segons el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB). Nosaltres fins i tot creiem que tal variant s'hauria d'admetre normativament; entre altres raons, perquè, com en el terme que ara estudiem, en la seqüència *-carpra* s'hi produeixen unes articulacions que van de dins cap a fora de la cavitat bucal.

6 Cf. DCVB, s.v. *prendre*. A propòsit d'aquest verb (i compostos) és coneguda l'opinió de Joan Coromines de suprimir-hi, en la grafia, la primera *r* (cf. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, s.v. *pendre*); però creiem que, tal com ens va dir el filòleg Ramon Aramon ja fa molts anys, en una conversa privada, és més prudent mantenir la forma establerta per Pompeu Fabra i l'Institut d'Estudis Catalans des de la promulgació de la normativa del català a principis del segle xx.

7 Recordem, per posar un sol cas, la coneguda cançó nadalenca *Oh arbre sant!*

8 Aquestes regles es troben exhaustivament explicades en el llibre *La transcripció dels noms propis grecs i llatins*, de Joan Alberich i Montserrat Ros (Barcelona 1993), llibre que, malgrat el títol, és vàlid igualment per als noms comuns i, d'altra banda, no es limita a la transcripció pròpiament dita sinó que inclou també els manlleus.

9 Cf. *ibidem*, p. 49, § 115.

10 Cf. *Gran diccionari de la llengua catalana* (Barcelona 1998; en sigla, GDLC), s.v. *oprobi*.

11 En fem servir la primera edició (Barcelona 1985), que, fet i fet, encara trobem ben útil.

enregistra *criva*, mot usat en el català occidental i el valencià en lloc de *garbell*, però diu que és pres del castellà¹².

3. Terceres propostes

Estant així les coses, per a sortir de l'atzucac (d'una banda, els termes *cribratge* i *cribrar*, i, de l'altra, *cribatge* i *cribar*, tots ells amb els inconvenients que hem descrit) existeixen alternatives. I ací és oportú de distingir: una cosa és el terme tècnic, propi d'un llenguatge d'especialitat, i una altra cosa les denominacions populars, que també poden servir de sinònims

del terme tècnic quan convingui. Per exemple, els metges parlen de *apoplexia* o *ictus* (*apoplèctic*), *cefalea*, *gastritis*, *pneumònia*, etc., mentre que popularment es diu, respectivament, *feridura*, *mal de cap*, *mal d'estómac*, *pulmonia*, etc.¹³

Doncs bé, com a terme tècnic de l'operació que ací estem tractant, ja en 1997 el nostre amic Carles Riera, especialista en llenguatge científic i actual membre del Consell Supervisor del Termcat, va proposar el terme *crivellatge*, derivat regularment de mots ben catalans, com *crivellar* o *crivell*, amb el sufix *-atge*, adequat per a formar noms que indiquin operacions tècniques i similars; i el verb, és clar, seria *crivellar*¹⁴. És una llàstima que el Termcat no hagi acceptat fins ara aquests termes, tots dos més eufònics —i el substantiu, més ben format— que no pas els que ha avalat.

I com a termes populars o sinonímics s'han proposat *tria*, *garbellada*, *passar pel sedàs* (*una població*)¹⁵. Probablement n'hi hauria d'altres¹⁶. I tots, en aquest ús popular o sinonímic, semblen ben acceptables, llevat que fossin noms terminats en *-at* (tipus «garbellat», «crivellat», «sedassat»), sufix o terminació que, com va explicar ja fa anys el malaguanyat amic Lluís Marquet, no és genuí, en català, per a expressar operacions tècniques¹⁷.

En conclusió, demanem a l'Institut d'Estudis Catalans, la nostra institució normativitzadora de la llengua, que accepti, amb el significat que hem vist, el subst. *crivellatge* (si es vol, admetent com a sinònim secundari *cribratge*, atès el seu ús des de fa almenys una trentena d'anys) i la nova accepció del v. *crivellar*. ■

12 Quant a la «concessió» del portal *ésAdir* (de poder elidir la *r*, en la pronúncia, malgrat escriure-la), creiem que no és adequada per als cultismes, els quals pressuposen una bona articulació per part dels usuaris. Així, és clar que apareixeria com a inculte qui pronunciés «fraticida» per *fratricida*, «frustar» o «frustació» per *frustrar* o *frustració*, «programa» per *programa*, etc.

13 Cal reconèixer que actualment hi ha una tendència a preferir els termes tècnics, potser per mimetisme (barrejat amb un cert grau d'ignorància lingüística), i fins i tot hi ha gent que es pensa que una *pneumònia* (terme pronunciat massa sovint, ai las!, amb accent tònic a la castellana: «[p]neumonia») és diferent d'una *pulmonia*.

14 Vegeu el seu manual *Aspectes sintàctics i estilístics de la llengua catalana* (Barcelona 2019), pp. 257-268, on es reproduïx un seu article publicat dins la revista *Llengua Nacional*, núm. 18, març 1997; Riera allí condemnava explícitament el terme *cribratge* (cf. manual citat, p. 263). Naturalment, aleshores caldria afegir al diccionari aquesta nova accepció de *crivellar*, ja que l'única accepció que aquest verb té actualment en el DIEC2 és 'fer un gran nombre de forats (en alguna cosa)', accepció que es pot traduir en castellà per *acribillar* (en canvi, el GDLC enregistra per a *crivellar* una segona accepció: 'garbellar'). Ara bé, la segona accepció que té aquest verb castellà ('*hacer muchas heridas o picadas*'), en català no la té; en efecte, el DCC, s.v. *acribillar*, fa correspondre a aquesta segona accepció el nostre v. *cosir* (*cosir a trets, a punyalades*). I altres accepcions, de tipus familiar o figurat, corresponen als nostres verbs *aclaparar*, *escometre*, *assetjar*. Fem aquests aclariments per prevenir l'associació del v. *crivellar* a una denotació diguem-ne desagradable, associació que en bon català no s'hauria de produir.

15 Cf. l'article de Magí Camps «Passar pel sedàs», dins *La Vanguardia* del 7-9-2020.

16 De fet, en 1997, el Termcat ja va valorar *garbellament* i *destriament*, com ens comunica el mateix centre terminològic, al qual agraiam aquesta i altres informacions que oportunament ens ha facilitat.

17 Vegeu el nostre manual *Català complet / 3* (Moià 2000), p. 38, o bé, més extensament, les nostres *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1* (Moià 1994), pp. 53-54. Val a dir que Marquet té fama de «descastellanitzador a ultrança» (coneguda expressió fabriana), però bona part de les seves propostes són, creiem, ben enraonades.